

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Charitní a sociální práce

Marta Letochová, DiS.

Zjišťování názoru nezletilého dítěte v rámci soudního řízení

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Anna Jílková

2014

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

Děkuji Mgr. Anně Jílkové za odborné vedení a podporu při vypracování bakalářské práce.

Obsah

	Obsah	4
	Úvod	6
1	Vymezení základních pojmů	7
1.1	Dítě	7
1.2	Zjišťování názoru nezletilého dítěte.....	8
1.2.1	Současná úprava podle občanského zákoníku	8
1.2.2	Předchozí úprava dle zákona o rodině.....	9
1.3	Soudní řízení	10
2	Postup při rozvodu rodičů	12
3	Úskalí dětské výpovědi	13
3.1	Dítě a jeho závislost na rodičích	13
3.2	Věk a rozumová vyspělost dítěte	15
3.3	Dítě a konflikt rodičů	16
3.4	Obranné mechanismy	16
3.5	Dětské lži.....	17
4	Dvanáctileté dítě pohledem vývojové psychologie	19
5	Když se rodiče nedohodnou	21
5.1	Znalecké posudky.....	21
5.2	Odvolání, revizní znalecké posudky	22
6	Zjištění ke zkoumané problematice	23
6.1	Nálezy ústavního soudu	23
6.1.1	Nález I. ÚS 3304/13	23
6.1.2	Nález III. ÚS 3363/10	24
6.1.3	Nález I. ÚS 2661/10.....	24
6.2	Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku.....	25

6.3	Doporučení a stanoviska Veřejného ochránce práv ČR.....	26
6.4	Odraz zkoumané problematiky v odborném časopise Sociální práce/Sociální práce.....	26
7	Příklad z praxe	28
	Závěr.....	35
	Citovaná literatura	38

Úvod

Právo dítěte vyjádřit se k podstatným věcem, které se ho týkají, je jedním ze základních práv ukotvených v úmluvě o právech dítěte.

Co konkrétně toto právo dítěti zaručuje a jak je uplatňováno? Využívají ho příslušné instituce v zájmu dítěte? Není rozhodováno v podstatných záležitostech o dítěti bez něj? Je často uváděná věta: „nebudeme dítě zbytečně zatěžovat problémy dospělých“ skutečně na místě, nebo dítě uvádí do nejistoty, pocitu bezvýznamnosti a zmatku?

To jsou otázky, na které může sociální pracovník vykonávající sociálně-právní ochranu dětí hledat odpověď, protože soudy obvykle ustanovují jako kolizního opatrovníka nezletilých dětí obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Hlavním úkolem sociálně-právní ochrany dětí je především hájit zájem dítěte.

V této práci bych se chtěla zabývat způsobem zjišťování názoru dítěte během soudního řízení a otázkou, zda vyjadřuje názor dítěte objektivní skutečnost. Také se zaměřím na to, zda lze názor dítěte ovlivnit a jak toto ovlivnění rozpoznat, případně mu zabránit.

Svojí prací bych chtěla upozornit na skutečnost, že nezletilé děti mají sice právo se vyjadřovat ke všem věcem, které se jich týkají, ale že je zde také mnoho faktorů, které jejich výpověď ovlivňují.

Tato práce je psaná v době, kdy dochází ke změně pohledu na právo dítěte se k podstatným záležitostem vyjadřovat. Od ledna roku 2014 platí nový občanský zákoník, který toto právo dítěte oproti předchozí úpravě částečně pozměnil a konkretizoval. Podstatná změna je v tom, že zákon stanovuje hranici dvanácti let jako kritérium toho, že dítě je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Stanovení věkové hranice je podstatný rozdíl od předchozí právní úpravy.

Hlavní část práce je věnována zkoumané problematice z pohledu odborné literatury, a to psychologické i právní. Teoretická část je doplněna příkladem z praxe.

1 Vymezení základních pojmů

1.1 Dítě

„Co potřebuje malé dítě? Moje odpověď je složitá i jednoduchá zároveň: mnoho věcí, ale ze všeho snad nejvíce jistotu ve vztazích ke svým lidem.“ (MATĚJČEK, 2008, s. 9)

Kdo je dítě a jak jej definujeme? Za dítě v širším pojetí můžeme považovat každého člověka, protože je dítětem svých rodičů. V této práci se budu zabývat dítětem v užším významu tohoto slova, a to jako osobou, která nedosáhla zletilosti, případně nedosáhla plné svéprávnosti jiným způsobem.

Český právní systém definuje dítě podle Úmluvy o právech dítěte, která je součástí českého právního systému od roku 1991, v článku 1 takto: „Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“ (Sdě. č. 104/1991 Sb.)

Stěžejním zákonem, který upravuje právní postavení dětí a rodiny je v České republice od roku 2014 občanský zákoník. Tento zákon nabyl účinnosti k 1. 1. 2014 a nahradil do té doby platný zákon o rodině, který platil od roku 1963, za dobu své platnosti byl mnohokrát novelizován. V občanském zákoníku je oblast rodinného práva upravena v části druhé, a to od § 655 do § 975.

Každé nezletilé dítě potřebuje někoho, kdo se o něj stará, hájí jeho práva a zájmy, zastupuje ho v právních záležitostech a rozhoduje o věcech, kterým nerozumí. Soubor těchto práv a povinností se nazývá rodičovská odpovědnost. Podrobně je rodičovská odpovědnost specifikována v následující citaci § 858 občanského zákoníku:

„Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.“ (Zák. č. 89/2012 Sb.)

1.2 Zjišťování názoru nezletilého dítěte

V životě dospělého člověka je mnoho situací, kdy je potřebné, aby se rozhodl, zaujal jasné stanovisko, či se vyjádřil, jak by se měl jeho život dále vyvíjet. Jsou takové situace i v životě dítěte? Já se domnívám, že je mnoho situací v životě dítěte, kdy je nuceno se rozhodovat. Bez schopnosti rozhodnout se by dospělý člověk, ale ani dítě, nemohli žít. Mají však všechna rozhodnutí stejnou váhu? Rozhodnout se, zda si bude dítě dnes hrát s panenkou nebo si bude malovat, jsou pro některé děti zásadní, ale objektivně nejsou tato rozhodnutí až tak podstatná. Jsou však i jiné situace, kdy se jedná o vzdělání, koníčky, či sport. Úkolem rodičů, který plyne z jejich rodičovské odpovědnosti, je sdělit dítěti vše potřebné k tomu, aby si mohlo o budoucím rozhodnutí rodičů, které se týká jeho zájmu, vytvořit vlastní názor a tento názor mohlo rodičům sdělit. (Zák. č. 89/2012 Sb.)

Je mnoho dětí, které se v životě musejí vyrovnat s rozchodem rodičů. V této nelehké situaci konfliktu mezi jeho nejbližšími si mnohé dítě nedovede představit, že by nežili všichni členové dosavadní rodiny společně. Některé děti jsou také okolnostmi nuceny se vyjadřovat k tomu, u kterého z rodičů by raději žili.

1.2.1 Současná úprava podle občanského zákoníku

Toto právo dítěte vyjadřovat svůj názor ve vztahu k soudnímu jednání je upraveno v § 867, který pro přehlednost cituji celý:

„(1) Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytuje soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit.

(2) Není-li podle zjištění soudu dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud informuje a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte chránit, s tím, že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Náзору dítěte věnuje soud patřičnou pozornost.“ (Zák. č. 89/2012 Sb.)

Z výše uvedené citace je zřejmé, že dítě starší dvanácti let je schopné se ke konkrétní situaci v rodině vyjádřit. Zda toto jeho vyjádření je objektivní, zda není dítě ovlivněné svou situací, kdy je na rodičích, či jednom z nich, závislé, již zákon neřeší.

Zákon také neřeší například situaci mentálně postiženého dítěte, které je starší dvanácti let, ale objektivně není schopné se vyjádřit, či utvořit si vlastní názor. Dle znění zákona je třeba i takové dítě vyslechnout. Zkušenosti s uplatňováním tohoto paragrafu v praxi není možné, vzhledem ke krátké účinnosti tohoto ustanovení, objektivně zhodnotit. Bude se v budoucnu toto ustanovení v některých případech obcházet, nebo se bude striktně vyžadovat? Není možné, že v některých případech bude striktní uplatňování tohoto práva některým dětem ubližovat?

Dále se v citovaném textu zákona uvádí, že soud věnuje názoru dítěte patřičnou pozornost. Co je patřičnou pozorností myšleno? Domnívám se například, že by bylo zavádějící se striktně držet přání dítěte blízkého věku dvanácti let. Naopak jiná situace by byla u dítěte podstatně staršího, věkem blízkého zletilosti, kdy by jeho názoru mohla být přikládána větší váha.

Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku zdůrazňuje, v souvislosti s paragrafem upravujícím informování dítěte a jeho slyšení, mimo jiné povinnost soudu podat dítěti dostatečnou informaci jak rozsahem, tak kvalitou k tomu, aby si dítě vytvořilo vlastní názor a tento názor také sdělilo. Dále je zde zdůrazněno, že dítě, které je příliš malé na to, aby bylo schopno toto učinit, zastupuje orgán sociálně-právní ochrany dítěte, který mu potřebné informace sdělí a následně vyslechne jeho názor. (Ministerstvo spravedlnosti, 2012)

Autoři důvodové zprávy dále mají za to, že dítě starší dvanácti let je již zcela schopné vyslovit svůj názor samo a to přímo před soudem. Není zde ale nikde vysvětleno, jak k tomuto věkovému ohraničení navrhovatelé dospěli, zda brali v úvahu ovlivňování dítěte ze strany rodičů, jeho plnou závislost na rodičích (bydlení, strava, citová závislost) i konfliktní vyhocené situace, které názory dětí podstatnou měrou ovlivňují. (Ministerstvo spravedlnosti, 2012)

1.2.2 Předchozí úprava dle zákona o rodině

Stěžejním zákonem, který se zabýval rodinou a dětmi byl v České republice zákon o rodině z roku 1963. Za dobu platnosti došlo ve znění tohoto zákona k celé řadě změn. Zákon byl zrušen k 31. 12. 2013 a nahradil ho s účinností od 1. ledna 2014 nový občanský zákoník, který upravuje nově také oblast rodinného práva.

V zákoně o rodině bylo právo dítěte na vyjádření svého názoru upraveno v § 31 odstavci 3, ze kterého cituji následující:

„Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.“ (Zák. č. 94/1963)

Dále v § 47 odstavec 2 je uvedeno:

„Je-li dítě s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost samo schopno vyjádřit svobodně svůj názor a poznatky, je třeba při výchovných opatřeních na jeho názor a poznatky vzít zřetel. Při řízení podle § 46 soud zjišťuje názor a poznatky dítěte jeho výpovědí, přičemž s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost dá přednost výslechu dítěte při jednání.“ (Zák. č. 94/1963)

Tato druhá citace odkazuje na řízení, při kterém soud rozhodoval o náhradní výchově dítěte – pěstounské péči, či ústavní výchově. V zákoně o rodině byl i v souvislosti s jinými řízeními požadován názor dítěte.

Z výše citovaných paragrafových znění je zřejmá skutečnost, že zákon o rodině neměl přesně danou věkovou hranici, kdy je dítě považováno za schopné soudu sdělit svůj názor. Tato úprava poskytovala soudu prostor pro individuální posouzení toho, zda je dítě schopno vyjádřit svůj názor, ale také mohla vést k tomu, že si soudy „zjednodušovali práci“ tím, že od dítěte názor nezjišťovali a zdůvodňovali to tím, že se ještě není schopno samo vyjádřit. Také se mohlo stávat, že soud pouze pověřil kolizního opatrovníka, aby zajistil informování dítěte a soudu sdělil jeho názor.

Další rozdíl mezi úpravou v zákoně o rodině a zněním příslušného ustanovení v občanském zákoníku vnímám v tom, že dříve bylo zákonem zakotveno v první řadě právo dítěte být informováno a sdělit svůj názor. Ve stávající úpravě však vidím spíše důraz na povinnost soudu poučit, ale také povinnost dítěte sdělit svůj názor.

1.3 Soudní řízení

Občanský soudní řád spolu se zákonem o zvláštních řízeních soudních jsou dalšími právními předpisy, které se dítětem a jeho postavením před soudem zabývají. Občanský soudní řád v § 100 odstavci 3 (do 31. 12. 2013 odstavec 4) podrobně upravuje průběh soudního řízení a popisuje, jak má soud postupovat při zjišťování názoru dítěte. Tímto ustanovením zákona se konkretizuje znění článku 12 Úmluvy

o právech dítěte.¹ V již zmíněném § 100 občanského soudního řádu je tedy uvedeno následující:

„V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí výsledkem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor; přítomnost důvěrníka dítěte, který není jeho zákonným zástupcem a o jehož účast u výslechu dítě požádá, může soud vyloučit jen tehdy, je-li jeho přítomností mařen účel výslechu. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.“ (Zák. č. 99/1963 Sb.)

Z výše citovaných zákonných ustanovení lze dovodit, že dítě má v zákonech České republiky ukotveno právo vyjádřit svůj názor na podstatné věci, které se ho týkají. Ve výše citovaných zákonech však není nijak konkretizováno, co zákonodárci mysleli větou v § 100: „... dítě, které je schopno formulovat své názory...“ (Zák. č. 99/1963 Sb.)

Touto problematikou se také zabývá § 8 zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

V komentáři k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí píše Novotná o důležitosti vyjádření dítěte ke své situaci a to i bez přítomnosti rodičů, což tento zákon umožňuje. Dle Novotné může mít neznalost názoru dítěte negativní vliv na výsledné rozhodnutí (NOVOTNÁ et. al., 2007, s. 30)

¹ „(1) Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.

(2) Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.“ (Sdě. č. 104/1991 Sb.)

2 Postup při rozvodu rodičů

Stat' o rozvodu rodičů uvedu jednou výstižnou citací od známých psychologů Matějčka a Dytrycha: „Máme-li jednu děti, pak všechno, co se děje mezi manželi, se nutně týká i jich. Tomu prostě neujdeme.“ (MATĚJČEK et. al., 2002, s. 29)

V situaci, kdy rodiče nezletilých dětí podávají žádost o rozvod, musí doložit rozhodnutí opatrovnického soudu o úpravě poměrů k nezletilým dětem. V případě, že manželé nemají tento rozsudek, řízení o rozvod manželství se přeruší do doby, než bude situace jejich společných dětí pravomocně vyřešena. Toto rozhodnutí může mít v ideálním případě formu soudního schválení dohody rodičů.

Dohoda mezi rodiči není vždy možná, proto soud rozhoduje o tom, kde bude dítě před i po rozvodu manželství rodičů žít, kdo a jak se bude podílet na jeho výchově, případně jak se bude s druhým rodičem stýkat. V neposlední řadě také soud stanovuje výši výživného na nezletilé dítě, což bývá v mnoha případech jeden ze zásadních bodů sporu rodičů.

V takových řízeních nebývá mezi rodiči shoda ani na nepodstatných věcech, natož na tak důležitých skutečnostech, jako je budoucnost jejich dětí. Řízení se prodlužuje, soud v mnoha případech nařizuje znalecké posudky nebo žádá kolizního opatrovníka o zprostředkování názoru dítěte. Někdy si soud dítě předvolá k jednání, aby se vyjádřilo přímo.

Jakou dostane soud odpověď? Je dítě schopno odpovědět objektivně nebo bývá často ovlivněno? Jestliže vezmeme v úvahu, že názor dítěte je neobjektivní, tak jakými okolnostmi nebo osobou je ovlivněn?

3 Úskalí dětské výpovědi

Jak bylo v předešlé kapitole uvedeno, dítě má právo se k určitým situacím ve svém životě vyjádřit, sdělit ostatním, co si o tom myslí. Kdo je první, který by měl dítěti naslouchat a všechno mu vysvětlit? Jsou to především jeho rodiče, případně prarodiče, či jiní příbuzní.

Některé děti slýchávají doma ve vypjatých situacích rodiče, jak je zahánějí slovy „běž si hrát do svého pokoje, my tu potřebujeme vyřešit důležité věci, kterým ty nerozumíš“. Dítě sice odejde, ale stojí za dveřmi a soustředěně se snaží zachytit něco z rozhovoru či hádky rodičů. Slyší výtky, obviňování, urážky, apod. V situacích, kdy dítěti nikdo nepoví, co se stalo, má dítě strach, uvažuje, co provedlo, dává vinu sobě. Jak uvádí Matějček s Dytrychem „pravý stav věcí můžeme sice před dětmi utajit, ale napětí ve vzájemných vztazích se všemi jeho průvodními jevy sotva nějak zakryjeme.“ (MATĚJČEK et. al., 2002, s. 30)

Některé sdílné děti nemají problém se někomu svěřit se svým trápením, poví toho mnohdy víc, než si rodiče přejí. Paní učitelky ve škole či školce se velmi často dozvědí mnoho o situaci svých žáků doma, mnohé děti k nim mají velkou důvěru. Hůř je na tom uzavřené dítě, které se nedovede svěřit a nezbyvá než otázka, zda se svěří nějaké cizí paní či pánovi z úřadu nebo u soudu, které vidí poprvé v životě. Bude toto vyjádření odrážet skutečné přání, nebo bude jen formální záležitostí, naučenou formulí, které mu „poradil“ jeden z rodičů?

3.1 Dítě a jeho závislost na rodičích

Psycholog a soudní znalec Bakalář ve své knize „Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem“ podrobně popisuje nezralost dítěte a jeho úsudku. Zdůrazňuje, že „ne všechna dětská přání a požadavky lze akceptovat. Dítě si mnohdy nemůže uvědomit nevhodnost či dokonce riskantnost svých požadavků, neboť není citově, rozumově ani morálně zralé.“ (BAKALÁŘ et. al., 2008, s. 8) Dále autor zdůrazňuje skutečnost, že dítě je na rodičích závislé, jak citově, tak materiálně. Rodiče obvykle rozhodují o podstatných věcech, a to kde bude rodina žít, o uspořádání a pravidlech domácnosti, finančních záležitostech a podobně. (tamtéž)

V této souvislosti se zamýšlí autor nad tím, zda, bereme-li v úvahu výše popsané okolnosti závislosti dítěte na rodičích, lze jeho vyjádření považovat za opravdu svobodné. (BAKALÁŘ et. al., 2008, s. 8)

Bakalář však ve své knize zdůrazňuje ještě další úskalí objektivní výpovědi dítěte. Autor uvádí, že „dítě je výrazně snadněji než dospělý korumpovatelné, vydíratelné a programovatelné.“ (BAKALÁŘ et. al., 2008, s. 9) Toto své závažné tvrzení vysvětluje mnohdy na první pohled nevinnými rodičovskými strategiemi.

Jednoduchou korumpovatelnost dítěte přibližuje autor na procesu výchovy dítěte, kdy si dítě musí osvojit návyky, dovednosti, ale i hranice. Pokud bude jeden rodič dítě „rozmazlovat, nadměrně chránit, tolerovat mu nevhodné chování, (...) pak není těžké odhadnout výsledek předem“ (BAKALÁŘ et. al., 2008, s. 9)

Příklad z praxe: „Mamka je hodnější, víc mi dovolí, taťka je přísnější, hlavně na učení, musím dělat domácí úkoly a diktáty písmen, a to mě nebaví. U mamky se taky můžu dívat víc na televizi, jak dlouho chci.“ (dívka 7 let).

K procesu vydírání Bakalář uvádí, že „dítě je zvýšeně důvěřivé, sugestibilní, zapálené pro spravedlnost, zranitelné a bezbranné vůči citovému vydírání, které samozřejmě ani neprohlédne.“ (BAKALÁŘ et. al., 2008, s. 9) Ve většině případů bude mít dítě raději toho rodiče, který mu dává větší volnost a víc mu dovolí.

Příklad z praxe: „Já budu raději s tatínkem, ten nikoho nemá, mamka má nového strejdu a brášku, tak ať taťka není sám“ (chlapec 6 let).

Programovatelnost dětí je také svým způsobem jednoduchá. Mnozí rodiče programují děti takřka nevědomky, jiní cíleně. Jeden rodič okatě poukazuje na nedostatky druhého rodiče, připomíná skutečné, či domnělé křivdy z minulosti, zdůrazňuje nevhodné chování vůči dítěti, mnohdy doplněné o domnělý sexuální podtext. Důležitou složkou programování je izolace od druhého rodiče a jeho širší rodiny. (WARSHAK, 2003, s. 48-9)

Příklad z praxe: „Mamka mě nemá už vůbec ráda, já k ní nebudu chodit, když si pro mě poslední přišla (cca před 6 měsíci), tak už v autě mě začala poučovat, jak se mám a nemám chovat. To já nesnáším“ (dívka 11 let).

Bakalář se domnívá, že „vyslechnutí dítěte může být významným podkladem pro rozhodování soudu pouze tehdy, žije-li dítě stále s oběma rodiči.“ (BAKALÁŘ et. al., 2008, s. 9)

3.2 Věk a rozumová vyspělost dítěte

Způsob vnímání okolního světa, vztahů mezi druhými lidmi ovlivňuje u dítěte také jeho věk a rozumová vyspělost.

Velmi malé dítě vnímá ve svém okolí spíše gesta jednotlivých lidí, rozlišuje zabarvení hlasu a jak mluví jeden člověk na druhého. Malé dítě reaguje například pláčem na citově vypjatou situaci ve svém bezprostředním okolí. (MATĚJČEK et. al., 2002, s. 32).

Po třetím roce věku dítě vývojově překračuje hranice své rodiny a vztupuje do společnosti druhých dětí. Je to období nejbujnější fantazie, například logické nesrovnalosti v pohádkách dítě tohoto věku vůbec netrápí. Jak píše Matějček, je dítě starší třech let také velmi sugestibilní, „kdy dítě tzv. „otiskuje“ své prostředí“ (MATĚJČEK et. al., 2002, s. 32). Dítě v tomto věku lehce přijímá řád a zvyklosti rodiny, jasně odráží její atmosféru. Na konflikt rodičů reaguje buď egocentricky, že se považuje za viníka sporu rodičů, nebo hádky přijímá jako dannost – takovéto jednání dítě přijme jako normální projev role otce a matky. (MATĚJČEK et. al., 2002, s. 33)

Ve středním školním věku, který se u dívek uvádí přibližně v rozmezí mezi 8 a 12 rokem a u chlapců mezi 9 a 13 rokem se projevuje instinktivní rodičovské chování vůči malému dítěti. Matějček vysvětluje, že v tomto období děti definitivně přijímají mužskou a ženskou roli, a takto formují svoji budoucí roli matky a otce. Dále Matějček uvádí, že ve středním školním věku je pro děti nejhůře snesitelný rodinný nesoulad a krize. Také je v tomto věku pro děti nejtěžší přijmout nového partnera rodičů. (MATĚJČEK et. al., 2002, s. 33)

V pubertě a během dospívání vnímají děti konflikt rodičů obdobně jako ve středním školním věku. Nově však vztahy v okolí mladí lidé hodnotí, posuzují podle vlastních morálních pravidel. Mladí lidé posuzují, ale i odsuzují rychle, jasně a bez rozpaků. (MATĚJČEK et. al., 2002, s. 34)

3.3 Dítě a konflikt rodičů

Dítětem uprostřed rodičovského konfliktu se dlouhodobě zabývá i psycholog Sakař. Ten ve své přednášce na téma „Opatrovnické spory o děti a jejich řešení“ (dříve publikované v časopise „Psychologie dnes“ pod názvem „Rozvodová válka“) přirovnává výrazné konflikty při rozvodu rodičů k občanské válce. Každý z rodičů je na jedné straně schovaný ve svém zákopu a dítě se nejprve nachází mezi nimi uprostřed frontové linie, snaží se zneprátené strany usmířit, neví kam se přidat. (SAKAŘ, 2012, s. 56)

Domnívám se, a praxe sociálních pracovníků to potvrzuje, že kdybychom se v této chvíli dítěte zeptali, co si o situaci myslí, co si přeje, mnohé dítě odpoví, že jeho největším přáním je, aby se rodiče k sobě zase vrátili, aby všichni žili opět jako rodina. Jiné dítě by řeklo, že je mu jasné, že se rodiče k sobě již nevrátí, ale že chce být s oběma stejně, nechce se žádného „vzdát“. V této době dítě upřednostňuje střídavou výchovu, aniž ví, co obnáší.

Sakař dále popisuje vývoj „válečného konfliktu“. Nejprve po sobě rodiče střílí jen „nevinné“ věty typu, „ach jo, už zase přišla pro tebe pozdě“ nebo „kdy už pošle ty peníze“, později přitvrzují a útoky vůči druhému rodiči dostávají podobu přesně mířených útoků na slabá místa, až po „zbraně hromadného ničení: „táta vás chce unést“, „vzpomínáš si, jak tě kdysi táta koupal a jak ti sahal...““ (SAKAŘ, 2012, s. 57) V tomto okamžiku je již dítě „bezpečně“ schované u jednoho z rodičů a alespoň podává municí.

V tomto stádiu sporu rodičů se ani dítěte nemusíme ptát, zda změnilo názor, jistě nám odpoví, že rozhodně bude bydlet například s mámou a tátu už nikdy nechce vidět, protože je takový a takový.

Co se s dítětem stalo? Kde je to „rozumné“ dítě, které chtělo být na začátku s oběma rodiči a upřednostňovalo střídavou výchovu?

3.4 Obranné mechanismy

Psycholog Novák v jedné ze svých mnoha knih – Péče o dítě po rozvodu a její úskalí – uvádí, že v situaci, kdy je na dítě vyvíjen příliš velký tlak konfliktem rodičů, začne dítě používat obranné mechanismy, které dítěti poskytují relativní pocit pohody. (NOVÁK, 2012, s. 41)

Jeden z obranných mechanismů – racionalizaci – vysvětluje Novák hledáním rádooby racionálního a logického zdůvodnění nezdůvodnitelného. (NOVÁK, 2012, s. 42)

Jako další z obranných mechanismů uvádí autor projekci, při které dítě přisuzuje vlastnosti jednoho rodiče druhému. Potlačení je popisováno jako zapomínání informací nutných ke korekci zaběhnutých stereotypů. Dále je zmíněná identifikace, provázená ztotožněním se s osobou, k níž chce dítě patřit a jejími názory. Také zde uvádí regresi, rezignaci, zkreslení, altruismus, či přebírání rolí. (NOVÁK, 2012, s. 42)

Dále Novák uvádí zlehčování, které je zajímavé tím, že „dítětem tvrdě a zcela jednoznačně odmítání rodiče s překvapením občas zjišťují, že se na ně, uprostřed probíhajícího afektu, dítě usměje nebo učiní nějaké vstřícné gesto.“ (NOVÁK, 2012, s. 43)

V neposlední řadě se jedná i o upoutávání pozornosti, přehnané reakce, únik do zájmových aktivit a negativismus spojený se zarytým mlčením, či naopak hlasitými projevy nenávisti, či útěk z místnosti. (NOVÁK, 2012, s. 44-45)

V této souvislosti uvádím příklad z vlastní praxe, kdy se sedmiletý chlapec po konfliktu s otcovou novou manželkou odmítl s otcem stýkat. O otci nechtěl ani slyšet a při pokusu o předání otci na prázdniny vyvolal afektivní scénu, matky se křečovitě držel a velmi hlasitě plakal. V následujícím období otce stále odmítal a ani po půl roce o něm nemluvil, při snaze sociální pracovnice o rozhovor se chlapec zamknul v pokoji a odmítal komukoliv otevřít, i matce.

Má vyjádření názoru dítěte za těchto podmínek význam? Má nějakou vypovídací hodnotu o tom, co si dítě skutečně přeje, co je pro dítě lepší?

3.5 Dětské lži

Co je to dětská lež a v jakých situacích se menší děti ke lžím uchylují? Snaží se děti zkreslit skutečnost ve svůj prospěch nebo vnímají objektivní skutečnost jinými očima než dospělí? Nejedná se v některých případech o obranné mechanismy, jak je uvedeno v předchozí kapitole? Touto oblastí se zabývá psycholog Novák v článku uveřejněném v odborném časopisu „Právo a rodina“.

Pro zkoumanou problematiku je podstatné, že dle Nováka se „lež v pravém slova smyslu objevuje mezi čtvrtým a pátým rokem věku“. (NOVÁK, 2010, s. 10) Jak dále píše autor, do této doby nejde o cílené jednání, jen o určité klamání. Ve starším

předškolním a mladším školním věku již děti lhát můžou, jsou schopné se v různých situacích orientovat a vycítit, co je pro ně vhodnější a jak se zavděčit. (NOVÁK, 2010, s. 10)

Jednu z dětských lží nazývá autor „Řeknu to, co chceš slyšet“ (NOVÁK, 2010, s. 12). Vysvětluje, že některé dětské chování je ovlivněno tím, že jsou děti na rodiče odkázané, snaží se je poslouchat a chovat se tak, jak rodiče očekávají. Velký význam má tento postoj dítěte při znaleckých posudcích, kdy je sice dítě během vyšetření obvykle s psychologem samo, ale jeden z rodičů je přivedl a zase je odvede a dítě se snaží rodiči vyhovět, být s ním „zadobře“.

Tato skutečnost souvisí se závislostí dítěte na rodičích, jak je popsáno v kapitole 3.1. O tomto problému se také zmiňuje Motejl ve sborníku „Rodina a dítě“, kde zdůrazňuje jako důležitý také faktor věku dítěte v souvislosti s jeho spolehlivostí.

Problematikou se také zabývá Čírtková, která se ve své práci věnuje především věrohodnosti výpovědi dítěte jako svědka pro trestní řízení a poukazuje na různá specifika vnímání, paměti i řečových dovedností dětí. (ČÍRTKOVÁ, 2010, s. 10-11)

Děti mají specifické vnímání okolních událostí. Malé děti přibližně do pěti let vnímají jen pro ně podstatné věci, okolní dění nevnímají v kontextu. Starší děti jsou schopny sdělit takovou událost, která na ně silně zapůsobila. Až děti kolem sedmi let jsou schopny vnímat i neutrální okolnosti, které se jich netýkají a situace kolem sebe reprodukovat komplexně. V případě řečových dovedností je dítě limitováno osvojením si gramatiky jazyka a porozuměním složitějším větám. Této schopnosti dítě většinou plně dosáhne kolem pěti let. (ČÍRTKOVÁ, 2010, s. 10-11)

4 Dvanáctileté dítě pohledem vývojové psychologie

Dítě ve věku dvanácti let se dle vývojové psychologie nachází na rozhraní dvou významných věkových etap, a to školního věku a dospívání. Vágnerová dělí školní věk do třech období na raný, střední a starší školní věk. Starší školní věk odpovídá druhému stupni základní školy, přibližně od dvanácti do patnácti let. (VÁGNEROVÁ, 2012, s. 255-256) Období dospívání lze dle Vágnerové rozdělit na dvě fáze, a to na ranou a pozdní adolescenci. Ranou adolescenci lze vymezit věkem mezi jedenácti a patnácti roky, čímž se překrývá se starším školním věkem. (VÁGNEROVÁ, 2012, s. 369)

Z výše uvedeného lze dovodit, že tato období se navzájem prolínají, nejsou přesně ohraničená a odrážejí individuální zrání dítěte.

Pro dítě středního školního věku (přibližně 9 až 12 let) je rodina součástí jeho identity. Dítě v tomto věku ochotně přijímá rodinné rituály, v rodině je plně integrované. (VÁGNEROVÁ, 2012, s. 313) Dítě má rozdílný vztah vůči matce a otci. Matka je součástí jeho každodenního života, oproti tomu otec je považován za partnera v různých činnostech, je oporou, dodává pocit sebeúcty a samostatnosti. Také bývá otec obvykle považován za větší autoritu než matka. (VÁGNEROVÁ, 2012, s. 317-318) Vztah otce a matky vnímají děti v tomto věku „jako model vzájemného vztahu mužské a ženské role.“ (VÁGNEROVÁ, 2012, s. 319) Tento vztah je také „reprezentantem všech vztahů tohoto druhu, protože žádný jiný tak dobře neznají.“ (tamtéž) Pro děti středního školního věku je stabilní rodina životní jistotou. V případě konfliktního vztahu mezi rodiči dítě tuto jistotu ztrácí.

Děti mladšího školního věku se vyznačují myšlením spojeným s realitou. (VÁGNEROVÁ, 2012, s. 267) Dospívající oproti tomu jsou schopni uvažovat hypoteticky. „Lze říci, že prepubertální dítě chce poznat svět, jaký je, zatímco dospívající mají potřebu přemýšlet o tom, jaký by tento svět mohl, respektive měl být.“ (VÁGNEROVÁ, 2012, s. 379) V období, kdy se z dětí školního věku stávají dospívající, se mohou tyto dva způsoby uvažování a pohledy na svět prolínat. (tamtéž)

Pro děti v období rané adolescence je také určující změna postoje vůči autoritám, „neútočí na autoritu, aby ji zlikvidoval, ale aby se jí stal sám.“ (VÁGNEROVÁ, 2012, s. 395).

V souvislosti s dospíváním je také důležitý pohled Kacafírkové (dle MOTEJL et. al., 2007, s. 63) která uvádí, že věrohodnost výpovědi dítěte závisí na jeho věku. Nejspolehlivější výpověď bývá od dítě mladšího školního věku, a to přibližně v rozmezí mezi devíti a jedenácti roky. Větší spolehlivost výpovědi chlapců lze spatřovat přibližně až do 13 nebo 14 let. Starší děti jsou již do značné míry ovlivněny probíhajícím dospíváním, které je v této době spojené s citovou nevyrovnaností. Dívky jsou v tomto věku také zvýšeně afektivní a dokáží svoji výpověď formulovat dle citového zaměření ke zúčastněným osobám. (tamtéž)

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že dítě ve věku dvanácti let je v přelomovém období mezi dětstvím a dospíváním. Toto období je spojené nejen s emočními změnami, ale i s hledáním svého místa v rodině a společnosti.

5 Když se rodiče nedohodnou

5.1 Znalecké posudky

Někteří rodiče jsou při svém rozchodu tak zaujati vlastní pravdou a pocitem vlastní dokonalosti, že nejsou v zájmu společného dítěte schopni najít dobrý kompromis jejich požadavků na výchovu dítěte. Naopak u druhého rodiče vidí jen nedostatky a selhání. Za těchto okolností se soud obvykle obrací na soudní znalce z oboru psychologie, někdy i psychiatrie, či příbuzných oborů, aby rodiče i děti vyšetřil a soudu odpověděl na zadané otázky. Nyní nastává dlouhé období zdánlivého klidu, kdy se „nic“ neděje. Skutečně se „nic“ neděje?

Podle Warshaka je rozdíl v odborném přístupu ke klientovi v situacích, kdy se jedná o běžnou psychologickou péči či psychoterapii, oproti tomu, kdy se jedná o vyšetření s cílem vypracování znaleckých posudků. Psycholog v těchto výše uvedených situacích používá jiné přístupy a metody práce. (WARSHAK, 2003, s. 335-40)

Novák se podrobně zabývá otázkou, zda je možné zjistit, kterého z rodičů dítě preferuje, protože toto je častá otázka soudců při zadávání znaleckých posudků. Odpovědět na tuto otázku je velmi komplikované. Většina dětí má rádo oba dva rodiče přibližně stejně, i když jim třeba jeden z nich ubližoval. Autor doporučuje použít k nahlédnutí do nitra dítěte některou z „tzv. projektivních psychodiagnostických metod“. (NOVÁK, 2009, s. 9) Tento prostředek může alespoň něco sdělit a umožnit pochopení něčeho z pocitů dítěte.

Jednou z možností, jak poodhalit preference dítěte, je podle Nováka test dvou domků. Dítě dostane nakreslené dva stejné domky a schematické postavičky znázorňující členy jeho rodiny a má za úkol je zabydlet v jednom domku. Potom nastane v domku nějaký problém, je třeba něco opravit, proto je potřeba jednu osobu přestěhovat do druhého domku. Kdo půjde jako první, kdo druhý, kdo zůstane jako poslední? Je to dítě, nebo někdo jiný? U každého stěhovaného člena domácnosti bychom se měli ptát, proč se právě teď stěhuje tento člověk. (NOVÁK, 2009, s. 12) Autor ve své práci uvádí ještě další metody, jako je kresba rodiny a její následné začarování do zvířat, soustředné kružnice, kresba tří stromů a některé konfrontační pohybové hry.

Dále Novák ve svých pracích uvádí, že znalecké posudky v námi zkoumané oblasti, zahrnující preference dětí ohledně výchovného prostředí nemají žádnou

standardizovanou podobu. Záleží na konkrétním psychologovi, jakou metodu zvolí, co všechno bude zkoumat a jaké závěry ze zjištěných skutečností vyvodí.

Warshak upozorňuje na to, že jedním z možných rizik znaleckých posudků může být i malá zkušenost znalců v některé ze zkoumaných oblastí. Autor jako příklad uvádí problém v odhalování programování dítěte jedním z rodičů. (WARSHAK, 2003, s. 335-340)

5.2 Odvolání, revizní znalecké posudky

Jsou případy, kdy se obvykle jeden z rodičů neztotožní se závěry znaleckého posudku, domnívá se, že znalec nepostupoval adekvátním způsobem ke zjištění objektivní skutečnosti a svými závěry tohoto rodiče poškodil. Také se lze setkat s námitkou na věrohodnost posudku za situace, kdy bylo dítě v nedávné minulosti vyšetřeno z iniciativy jednoho rodiče u „známého“ psychologa a jeho závěry nejsou totožné se závěry znaleckého posudku.

Jak v takové situaci postupovat? Jednou z možností je navržení vypracování revizního znaleckého posudku. Soud tuto možnost může, ale také nemusí akceptovat. V případě, že se soud domnívá, že má všechny potřebné podklady pro rozhodnutí, vydá usnesení o ukončení dokazování a následně vydá rozsudek. Proti tomuto rozsudku je samozřejmě možné podat odvolání.

V případě řádně podaného opravného prostředku – odvolání, danou věc předá okresní soud k projednání příslušnému krajskému soudu. Ten má několik možností, jak s daným případem naložit. Má možnost rozsudek soudu nižšího stupně potvrdit, zrušit a vrátit k novému projednání, nebo zrušit a rozhodnout. V tomto třetím případě je možné, aby soud zadal vypracování revizního znaleckého posudku.

Někteří rodiče nejsou ochotni se smířit ani s rozhodnutím odvolacího soudu, považují toto rozhodnutí za nespravedlivé, neodborné nebo třeba v rozporu s některým zákonem. Pokud se rodiče domnívají, že soudy rozhodovaly v rozporu s platnými zákony, mají možnost se obrátit na ústavní soud, případně na Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku.

6 Zjištění ke zkoumané problematice

V této kapitole se budu podrobněji zabývat právní rovínou otázky zjišťování názoru nezletilého dítěte. Zaměřím se nejen na nálezy ústavního soudu, ale také na rozsudky Evropského soudu pro lidská práva. Závěry těchto obou institucí jsou pro obecné soudy závazné. V další podkapitole stručně představím pohled Veřejného ochránce práv na zkoumanou problematiku. V závěru kapitoly se budu věnovat pohledu vývojové psychologie na děti okolo dvanácti let se zaměřením na socializaci dítěte a jeho emoční vývoj.

6.1 Nálezy ústavního soudu

Na Ústavní soud se mohou občané mimo jiné obracet i v situaci, kdy se domnívají, že předchozím rozhodnutím soudu došlo k porušení Ústavy, Listiny základních práv a svobod, Úmluvy o právech dítěte a jiných ústavních zákonů. Nálezy či usnesení Ústavního soudu jsou závazné pro všechny osoby i instituce a jsou považovány za prameny práva. Jsou to konečná rozhodnutí, proti kterým se nelze odvolat. (Postavení a pravomoci Ústavního soudu, n.d.)

6.1.1 Nález I. ÚS 3304/13

Nález Ústavního soudu číslo I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014 se podrobně věnuje otázce práva dítěte být slyšeno v každém řízení, které se ho týká. (SEDLÁČKOVÁ, 2014) Ústavní soud v odůvodnění svého nálezu klade velký důraz na právo dítěte být slyšeno před soudem a odůvodňuje to tím, že „pro dítě je právo na slyšení důležité v tom, že mu dává pocit, že není objektem a pasivním pozorovatelem události, ale že je důležitým subjektem práva a tedy účastníkem řízení.“ (I. ÚS 3304/13, 2014) Dále Ústavní soud zdůrazňuje, že ustanovením opatrovníka se soud nezbavuje odpovědnosti dodržet právo účastníka řízení (i nezletilého dítěte) být slyšen a být přítomen projednávání své věci. (tamtéž) Dále se v nálezu poukazuje na skutečnost, že právo být slyšen a účastnit se jednání nemůže být ve vztahu k nezletilému dítěti absolutní. Je důležité přihlížet k nejlepšímu zájmu dítěte, kdy se bere v úvahu velmi nízký věk dítěte nebo nevhodnost probíraného tématu.

Dále soud v nálezu zmiňuje konkrétní okolnost zkoumaného případu, kdy dětem ve věku 16 a 9 let nebyla v předchozích soudních jednáních v občanskoprávním sporu ohledně majetku dána možnost se jednání účastnit, soud komunikoval pouze s ustanoveným kolizním opatrovníkem. Soud konstatuje, že v případě šestnáctiletého dítěte „bylo možno předpokládat plné chápání daného řízení. (...) Je tedy neakceptovatelné, aby stěžovatelka – při neexistenci jiného důvodu pro její neúčast na řízení – nebyla o daném řízení nijak informována a do něj nijak zapojena.“ (I. ÚS 3304/13, 2014)

V závěru odůvodnění tohoto nálezu Ústavní soud konstatuje podle mne podstatnou skutečnost, a to že „právo dítěte být slyšen a přítomen jednání je jeho privilegium, a pokud jej využít nechce, nelze jej k tomu nutit.“ (I. ÚS 3304/13, 2014)

6.1.2 Nález III. ÚS 3363/10

Další významný nález Ústavního soudu v souvislosti se zkoumanou problematikou je nález číslo III. ÚS 3363/10 ze dne 13. 7. 2011. Tento nález se zabývá problematikou umístění dítěte do neutrálního prostředí z důvodu odmítání styku s druhým rodičem. Ústavní soud v odůvodnění nálezu uvádí: „V nyní projednávané věci Ústavní soud neshledává relevantní důvod, pro který bylo nezletilému alespoň ve stadiu řízení před odvolacím soudem odepřeno právo na slyšení, ačkoliv v rozhodné době dosáhl věku více než 10 let a byl přitom psychicky vyspělým natolik (opak se ze soudního spisu nepodává), aby sám mohl odvolacímu soudu vysvětlit důvody svého (odmítavého) postoje k otci, čehož se stěžovatelka – jako významného skutkového zjištění – dovolávala.“ (III. ÚS 3363/10, 2011)

6.1.3 Nález I. ÚS 2661/10

V nálezu Ústavního soudu číslo I. ÚS 2661/10 ze dne 2. 11. 2010 se mimo jiné poukazuje na to, že nezletilé dítě nebylo u prvoinstančního soudu vyslechnuto osobně, ale jeho názor zprostředkoval kolizní opatrovník – orgán sociálně právní ochrany dětí. V odůvodnění dále soud konstatuje, že „pokud totiž názor nezletilého dítěte vnímá soudce vlastními smysly, eliminuje se riziko dezinterpretace názoru nezletilého dítěte třetí osobou, jsou tak dány větší garance objektivního posouzení názoru nezletilého dítěte.“ (I. ÚS 2661/10, 2010)

Zprostředkování názoru nezletilého dítěte prostřednictvím kolizního opatrovníka (OSPOD) je dle mých zkušeností velmi častým jevem. Obvykle si soud žádá od orgánu sociálně právní ochrany dětí, kterého ustanovil kolizním opatrovníkem, kromě výchovné zprávy, také sdělení názoru dítěte na projednávanou věc. V tomto případě se již dítě k soudnímu jednání nezve. Setkala jsem se také s případy, kdy si soud nevyžádal zprostředkovaný názor dítěte a ani si ho k jednání nepředvolal, i když dítěti bylo víc než patnáct let.

V souvislosti s výše uvedeným názorem soudu je v odůvodnění nálezu zmíněno i to, že třetí osobou je myšlen nejen orgán sociálně-právní ochrany dětí, ale i způsob zjištění názoru dítěte prostřednictvím znaleckého posudku.

Vyzdvihovat osobní interakci soudce a dítěte nad znalecký posudek považuji přinejmenším za diskutabilní. Tento pohled potvrzuje i článek ve sborníku veřejného ochránce práv Rodina a dítě, kde je uvedeno, že při rozporech některých aspektů výpovědi dítěte by měl být prioritní znalecký posudek. (MOTĚJL et. al., 2007, s. 62) Domnívám se, že ve výše uvedeném rozsudku nebyla brána v úvahu skutečnost, že soudce obvykle není vystudovaným psychologem a nemá kompetence odborně posoudit možné ovlivnění dítěte, jak je uváděno v předchozích kapitolách.

6.2 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku

Česká republika je jedním ze signatářů Evropské úmluvy o lidských právech, proto je její povinností zajistit dodržování práv a svobod touto úmluvou. Každý, kdo se cítí jednáním orgánů veřejné moci poškozen, má právo se obrátit na Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku. Pokud Evropský soud pro lidská práva shledá stížnost důvodnou a konstatuje porušení Evropské úmluvy o lidských právech, pak jsou tyto rozsudky pro Českou republiku závazné a musí se podle nich řídit. (MZV, n.d.)

V této souvislosti jsem se zaměřila na rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Havelka a ostatní proti České republice. V tomto rozhodnutí se mimo jiné uvádí, že bylo také porušeno právo dítěte se k projednávané věci vyjádřit. Konkrétně se jednalo o tři děti ve věku 12, 11 a 10 let, kdy se před okresním soudem jednalo o stanovení ústavní výchovy. Děti nebyly před soudem vyslechnuty. O rok později během jednání před odvolacím soudem nebyl také názor dětí přímo výsledkem zjištěn. Evropský soud pro lidská práva shledal, že tímto bylo porušeno jejich právo. (Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, 2007)

Z výše uvedeného je patrné, že závěry tohoto rozsudku se shodují se závěry ústavního soudu v obdobných kauzách prezentovaných v předchozí kapitole.

6.3 Doporučení a stanoviska Veřejného ochránce práv ČR

Další institucí, která hájí práva občanů je Veřejný ochránce práv. Je „nezávislým a nestranným státním orgánem, který stojí mimo veřejnou správu a není tedy úřadem. Zákonem je naopak povolán k tomu, aby činnost veřejné správy kontroloval a dohlížel na ni.“ (Veřejný ochránce práv, n.d.)

Výsledky své kontrolní činnosti zveřejňuje Veřejný ochránce práv prostřednictvím stanovisek a sborníků. Ve sborníku s názvem „Rodina a dítě“ z roku 2007 se autoři mimo jiné věnují i právu dítěte být účastníkem řízení a vyjadřovat svůj názor. V kapitole „Právo dítěte být účastníkem řízení – relevance názoru dítěte“ autoři kladou důraz také na posouzení relevance názoru dítěte, a zdůrazňují nutnost brát v úvahu nejistou spolehlivost dětské výpovědi, dále korumpovatelnost, vydíratelnost a programovatelnost dítěte. (MOTEJL et. al., 2007, s. 63)

6.4 Odraz zkoumané problematiky v odborném časopise Sociální práce/Sociální práca

Časopis Sociální práce/sociální práca se příliš nevěnuje problematice sociálně-právní ochrany dětí. Přesto jsem v čísle 2/2011 tohoto časopisu našla článek s názvem „Práva dětí s mentálním postižením v České republice v kontextu Úmluvy o právech dítěte OSN“. Autoři Jan Šiška a Camille Latimier se zde zabývají otázkou práva mentálně postižených dětí projevovat svá přání a reagovat na dění kolem sebe. Autoři se během návštěv v zařízeních a po rozhovorech s rodiči setkali s přístupem, že děti s mentálním postižením jsou „často považovány za neschopné porozumět otázkám vlastního života, projevovat vlastní pocity a vůli.“ (ŠIŠKA et. al. , 2011, s. 114) V článku je poukázáno na to, že výše uvedený postoj „snižuje lidskou důstojnost těchto dětí a jejich názory nejsou respektovány“ (tamtéž). Dále autoři doporučují, aby se pracovníci zařízení obrátili na odborníky a pokusili se zjišťovat názor dítěte i jiným způsobem, než je běžné verbální vyjádření.

V dalším článku tohoto čísla časopisu nazvaném „Proces posouzení životní situace jako zdroj ohrožení dítěte (faktory ovlivňující posouzení ohrožených dětí)“ autorka

Jitka Navrátilová zdůrazňuje nutnost dítěti naslouchat. Uvádí, že je důležité mít čas na vybudování vztahu s dítětem a naslouchat mu. (NAVRÁTILOVÁ, 2011, s. 50) Dále vyslovuje domněnku, že hodně problémů v sociální práci může způsobit malá sebedůvěra sociálních pracovníků a málo času na vyslechnutí a navázání vztahu. (tamtéž)

7 Příklad z praxe

V této kazuistice představuji příběh jednoho chlapce, řekněme třeba Tomáše, a jeho rodiny.² Příběh se odehrává v jednom menším městě v Čechách.

Na začátek uvádím stručné shrnutí základních informací příběhu, dále ho pak rozpracovávám do podrobností s důrazem na téma této práce, a to výpověď dítěte a jeho možné ovlivňování okolnostmi.

Tomáš se narodil v době, kdy byli jeho rodiče manželé, matce bylo 21 let, byla poprvé vdaná, otcí bylo 41 let a jednalo se o jeho druhé manželství. V rodině žili také Tomášovi dva starší polorodí³ sourozenci, a to bratr 13 let a sestra 10 let. Matka se s otcem znala od svých 16 let, kdy chodila hlídat otcovy starší děti, když byly ještě malé. Rodiče ukončili společnou domácnost, když bylo Tomášovi 5 roků. Matka podala návrh na svěření syna do své péče a také podala návrh na rozvod manželství. První rozsudek, kterým byl Tomáš svěřen do výchovy matce, a otcí bylo stanoveno výživné, vydal okresní soud v době, kdy bylo Tomášovi již 8,5 roku (to je po víc jak třech letech od podání návrhu). Proti tomuto rozsudku se otec odvolal, krajský soud část rozsudku potvrdil a to v části upravující svěření Tomáše do péče matky. Tato část rozsudku nabyla právní moci za rok, a to v Tomášových 9 letech. Dále okresní soud rozhodoval o výši výživného, které má otec platit pro dobu do i po rozvodu manželství, zde bylo opět odvolání, krajský soud výrok o výživném potvrdil. V té době bylo Tomášovi již 12 let. Následně mohl soud začít jednat o rozvodu manželství rodičů, to bylo rozvedeno za další dva roky.

Spis nezletilého Tomáše byl založen orgánem sociálně právní ochrany dětí obce s rozšířenou působností (dále jen OSPOD) v souvislosti s matčíným návrhem soudu na svěření syna do své péče. Matka ve svém návrhu uvedla, že v současné době bydlí společně s manželem, jeho dvěma dětmi z předchozího manželství (syn 18 let, dcera 15 let) a společným synem Tomášem (5 let) v rodinném domě. Manžel je podnikatel, ona doposud pracovala u manžela ve firmě. Syn chodí do mateřské školy, doposud zajišťovala péči o syna i chod domácnosti matka. Na OSPOD se postupně dostavili

² Jedná se o příběh inspirovaný skutečnými osudy lidí, ale upravený tak, aby aktéři nemohli být identifikováni. Úmyslně neuvádím data, ale věk jednotlivých aktérů a chronologické určení vztahují na věk Tomáše v době dané události.

³ Polorodý sourozenec se užívá k označení sourozeneckého vztahu, kdy jeden z rodičů je společný, druhý však ne.

oba rodiče, bylo provedeno sociální šetření v místě bydliště. Šetřením bylo zjištěno, že dům je nadstandardně vybaven, každý z dětí má svůj pokoj, vše potřebné zde nezletilý má. Šetření byli přítomni oba rodiče. Během šetření přišel Tomáš, přivedla ho babička z mateřské školy, vítal se s otcem. Je zřejmé, že otec se synem mají hezký vztah. Oba dva rodiče vidí nastalou situaci rozdílně, otec i matka chtějí svěřit syna do své péče. OSPOD se dále dotazoval v mateřské škole i dětského lékaře, obě instituce uvedly, že téměř vždy dítě doprovází matka. Otec poukazuje na skutečnost, že své starší dvě děti po dobu několika let vychovával sám. Jeho první manželka od rodiny odešla, když byly dceři dva roky, o děti se vůbec nezajímala, žila pochybným způsobem života. V současné době rodinu vůbec nekontaktuje a o děti nejeví žádný zájem a neplatí výživné.

Následně podal OSPOD soudu výchovnou zprávu, ve které podrobně popsal nastalou situaci a navrhl svěření nezletilého Tomáše do péče matky a otci stanovit výživné, výši výživného nespecifikoval.

V dalším období se vztah rodičů vyhrotil, matka uvedla, že ji manžel uhodil do obličeje, stalo se to údajně za přítomnosti syna. Poté se matka ze společného domu odstěhovala ke svým rodičům a syn zůstal dočasně bydlet u otce. Matka situaci v té době hodnotila jako vyhrocenou, vnímala velmi silně ovlivnění syna ze strany otce. Syn se mnohokrát zmínil, že mu otec vše koupí, matka má vypadnout z domu a nevracet se. Tomáš (5,5 roku) údajně matce řekl, že jí dá „přes hubu“, a že má umřít. Následně se rodiče dočasně dohodli na tom, že se v péči o syna budou střídát a to přibližně po týdnu. Syna si rodiče osobně nepředávají, k předávání využívají mateřskou školu, a to tak, že jeden z rodičů syna ráno dovede do mateřské školy a druhý z rodičů ho odpoledne vyzvedne.

Matka trvá na svém návrhu na svěření syna do své péče, otec s touto úpravou nesouhlasí, tvrdí, že matka nemá možnost plně se starat a navrhuje svěření syna do své péče. Na první jednání se nedostavil ani jeden z rodičů, matka omluvena pro nemoc, otec bez omluvy. Na dalším jednání, kterého se účastnili oba rodiče, soud jednání odročil na neurčito, za účelem vypracování znaleckých posudků. Soud ustanovil soudního znalce z oboru psychologie a uložil mu vypracování znaleckého posudku k posouzení výchovných schopností obou rodičů, zjištění vztahu nezletilého k rodičům a navržení lepšího výchovného prostředí pro nezletilého.

Vypracovaný znalecký posudek byl doručen za rok od jeho zadání, to je po dvou letech od podání návrhu matkou na výkon rodičovské zodpovědnosti. Ze znaleckého posudku jsou podstatné následující informace: nezletilý Tomáš vnímá jako domov prostředí u otce, říká, že zde bydlí, vzápětí uvádí, že je u mamky i pět dní v kuse, ta bydlí s babičkou. U otce se vypravuje do školy sám, pokud je u matky, tak ho ráno do školy vypravuje a vodí ona. Nejrady je u mamky, ale myslí si, že je taťka klidnější, mamka se víc zlobí, když něco provede. Taťka doma pije pivo, nejrady by stále bydlel s mamkou. Z testů je patrné, že nezletilý má rád oba rodiče i nevlastní sourozence. Jako člověka, se kterým by nejrady žil, vybral matku. Matka je dle znaleckého posudku citově zralá, spontánní, nemá tendenci se prosazovat, nemá sklon k podezíravosti. Otec je dle znaleckého posudku dominantní, prosazuje vlastní názor a nesnáší odpor. Syna ovlivňuje proti matce, snaží se ho k sobě připoutat. Závěrem znalkyně doporučuje svěření Tomáše do péče matky a s otcem stanovit široký styk.

V mezidobí vypracování znaleckého posudku začal Tomáš chodit do první třídy na základní školu. Ve škole je šikovný, na vysvědčení měl jedničku, má však problémy s chováním, je neklidný, nosí poznámky ohledně chování. Matka také sděluje, že když šla například se synem do akvaparku, tak Tomáš ani nechtěl jít do vody, že s otcem v Německu je to prý lepší. Otec při pohovoru se sociální pracovnící trval na tom, že bude syn Tomáš (v té době 7,5 roku) rozhovoru přítomen, nerespektoval doporučení sociální pracovníce o nevhodnosti přítomnosti syna vzhledem k probírané problematice. Během hovoru se otec negativně vyjadřoval o své manželce. Dále sociální pracovníce otcí sdělila, že má zajistit účast syna na nadcházejícím soudním jednání.

Ze zprávy ze základní školy vyplývá, že je Tomáš inteligentní, v chování se odlišuje od ostatních spolužáků, nemá o nic zájem, nic ho nebaví, nedokáže se pro nic nadchnout, vše neguje, má tendenci shazovat spolužáky. V další výchovné zprávě vypracované pracovníkem OSPOD je mimo jiné zdůrazněno, že otec nekompromisně trval na přítomnosti syna při jednání se sociální pracovnící, před synem vyjadřoval subjektivní mínění o matce, které bylo pro Tomáše velmi stresující. Dle názoru OSPOD otec nezletilého psychicky zatěžuje a negativně ovlivňuje proti matce.

Následně proběhlo soudní jednání, ke kterému byl nezletilý Tomáš (7,5 let) také předvolán. K soudnímu jednání měl syna přivést otec, k jednání se ale oba nedostavili. Matka při jednání uvedla, že s manželem nekomunikuje, syna si předávají přes školu, domnívá se, že otec syna manipuluje proti ní.

Dále bylo na žádost otce provedeno doplnění vyšetření nezletilého Tomáše a doplnění znaleckého posudku, ze kterého vyplynulo, že si otec nezletilého kupuje drahými dary a velmi nadstandardním životem (Tomáš u znalce prohlásil, že na něj otec přepíše dům, ve kterém společně bydlí). Nezletilý otevřeně upřednostňuje otce pro materiální zajištění, při užití projektivních metod vyšetření preferuje matku. Znalec jednoznačně doporučuje svěření dítěte do péče matky, pokud by nezletilý vyrůstal u otce, vznáší znalec odůvodněné obavy z budoucího problémového, necitlivého, arogantního a agresivního chování.

Otec nepřijal závěry znaleckého posudku, žádá revizní posudek. Trvá na svěření syna do své péče, poukazuje na skutečnost, že se matka dvakrát odstěhovala ze společného bydlení (rodiče na krátký čas obnovili společnou domácnost) a syna zde vždy zanechala v jeho péči, dítě tím pádem opustila.

Následovalo soudní jednání, kde byla vyslechnuta matka, otec i znalec, který vysvětlil závěry znaleckého posudku a odpověděl na dotazy rodičů. Opět doporučil svěření nezletilého Tomáše do výchovy matce. Soud během tohoto řízení opět nerozhodl a odročil jednání za účelem doplnění dokazování.

Otec podal námitku podjatosti, na další jednání se nedostavil, jednání bylo odročeno na neurčito a spis postoupen na krajský soud. Za tři měsíce krajský soud vydal usnesení, ve kterém otcovu námitku podjatosti vyhodnotil jako nedůvodnou. Okresní soud nařídil jednání za tři měsíce, na toto jednání je opět předvolán i Tomáš, kterému v té době bylo 8,5 roku.

Po opětovném šetření v domácnostech obou rodičů a provedeném pohovoru s oběma rodiči podal OSPOD soudu výchovnou zprávu (v pořadí již osmou), ve které opět navrhl, aby byl nezletilý Tomáš svěřen do výchovy matky a otcí bylo stanoveno výživné. Tomáš již chodí do druhé třídy, učí se výborně, ale má stále výchovné problémy, je nesoustředěný, roztěkaný, učení zvládá, je inteligentní. Rodiče se neshodli, jaké bude jejich syn mít zájmové aktivity, každý z rodičů ho přihlásil do nějakého zájmového kroužku. Tomáš chodí do dramatického kroužku, keramiky, sportovního kroužku (v první třídě chodil do hraní na klávesy a do kytary). Rodiče

stále praktikují střídavou výchovu. OSPOD nedoporučuje provedení výslechu Tomáše u soudního jednání, poukazuje na vypracované znalecké posudky. Matka uvedla, že se Tomáš bojí jít k soudu, před několika dny telefonicky mluvil s otcem a řekl mu, že by chtěl být u matky. Otec mu do telefonu plakal, Tomáš potom plakal také. Matka na doporučení OSPOD navštívila psychologa, ten konstatoval, že je Tomáš aktuálně emočně labilní, má somatické problémy projevující se bolestí břicha, slabýma nohama a problémy s dechem. Psycholog nedoporučil účast dítěte na soudním jednání. Byli odesláni na dětskou psychiatrii.

Následně proběhlo soudní jednání, kde matka mimo jiné uvedla, že si v současné době předávají syna po 14 dnech, teď byl syn u ní, ale v noci na dnešek spal u otce. Když dnes syna vyzvedávala ze školy, tak byl veselý, soudního jednání se nebál, sdělil, že se s otcem domluvil, že bude bydlet u matky a k otci často chodit. Otec uvedl, že se o syna stará, navrhuje střídavou výchovu, tvrdí, že syna neovlivňuje, nekupuje si ho drahými dárky. Dále byl vyslechnut i soudní znalec, shrnul závěry znaleckého posudku a konstatoval, že výslech nezletilého Tomáše u soudního jednání mu neublíží za předpokladu, že u toho nebudou rodiče a právní zástupci. Následně byl vyslechnut i nezletilý Tomáš, uvedl, že se už nebojí, povídal o škole, o zájmové činnosti, během rozhovoru několikrát zdůraznil, že chce bydlet u mamky a k otci často chodit. Řekl: „Chcu zůstat s mamkou! Já jsem se tak domlouval s taťkou a on s tím souhlasil.“ Tomáš také řekl: „Já už chci mít svatej pokoj.“

Právní zástupkyně otce navrhuje doplnění dokazování o revizní znalecký posudek a výslech řady svědků, soudce toto zamítá pro nadbytečnost. Následně vynesl rozsudek, kterým se nezletilý Tomáš svěřuje pro dobu do i po rozvodu manželství rodičů do péče matky a otci se stanovuje výživné. Celému jednání byla přítomna justiční stráž. Otec se proti tomuto rozsudku odvolal.

V následujícím období stále probíhala střídavá péče, o prázdninách došlo ke konfliktu mezi otcem a Tomášem (9 let), kdy chtěl jít Tomáš k matce a otec mu to nechtěl dovolit. Tomáš přesto odešel, otec mu zabavil klíč od domu. Asi 14 dnů nebyl otec se synem v kontaktu, Tomáš nechtěl k otci jít, zlobil se na něho, velmi těžce nesl konflikt s otcem a hlavně zabavení klíčů od domu. Po pohovoru se sociálním pracovníkem matka otci zatelefonovala a situaci mu vysvětlila. Otec nakonec syna kontaktoval a vzájemný vztah se opět upravil.

Za dalších osm měsíců proběhlo odvolací řízení u krajského soudu, v té době stále probíhala střídavá výchova. Otec navrhoval legalizovat současnou úpravu, matka navrhovala potvrdit napadený rozsudek. V rámci přípravy výchovné zprávy hovořil sociální pracovník s oběma rodiči i s Tomášem (10 let). Tomáš byl při rozhovoru sdílný, mluvil s nadšením o škole, kroužcích, o sourozencích. Řekl, že bývá týden u tatky a týden u mamky, že to takto navrhnul on, aby tatka na mamku nekřičel a aby se ho tatka pořád neptal: „tak kdy už přijdeš? Kdy přijdeš?“. Přál by si být u matky a k tatkově chodit na návštěvy. Sociální pracovník řekl, že musíme počkat, jak se rodiče domluví nebo jak rozhodne soud, tomu se Tomáš divil, řekl, že přece to bude podle toho, jak to bude chtít on. Ve výchovné zprávě OSPOD zdůraznil, že nezletilý Tomáš je stálý ve svých názorech, opakuje, že chce být s matkou a k otci chodit, přání nezletilého bylo zjišťováno opakovaně. OSPOD navrhuje, aby byl rozsudek okresního soudu potvrzen. Krajský soud rozhodl tak, že potvrdil rozsudek okresního soudu v části svěření nezletilého Tomáše pro dobu do i po rozvodu rodičů do výchovy matka, část výroku o výživném zrušil a vrátil k novému rozhodnutí.

V následujícím období bydlí Tomáš s matkou, k otci chodí někdy v týdnu a pravidelně na víkendy jednou za 14 dní, o prázdninách na dovolené a v zimě na hory. Po návratu z dovolené s otcem bývá s Tomášem „špatné pořízení“, je nepříjemný, povýšený, odmlouvá, nechce nic doma dělat. O následujících prázdninách opět došlo mezi otcem a synem k nedorozumění, otec synovi sdělil, že se k němu bude stěhovat jeho přítelkyně se synem. Tomáš mu má uvolnit svůj pokojíček a přestěhovat se do jiného (podkrovní, stísněný, přístup po půdních schodech). Tomáš si postěžoval, že ten kluk spal v jeho peřinách. Nechce k otci chodit. Postupně se situace opět uklidnila, Tomáš se s otcem pravidelně stýká o víkendech, někdy přijde i ve všední den odpoledne. Pokojíček ještě nemá, spává na matraci ve svém bývalém pokoji vedle své bývalé postele, vůbec se mu to nelíbí, je z toho smutný.

Mezi rodiči občas dochází ke konfliktům ohledně termínů jarních prázdnin a trávení dovolených, ale situace se postupně uklidňuje. Rodiče spolu sice nekomunikují, ale podstatné věci si sdělují písemně. Okresní soud znovu rozhodl o výši výživného, otec se opět odvolal, krajský soud rozsudek potvrdil.

Po dlouhých sedmi letech soudních sporů rodičů je nakonec nezletilý Tomáš pravomocně svěřen do výchovy matky a otci je stanoveno výživné, které již začal

platit. Za další dva roky, v době, kdy je Tomášovi 14 let, soud konečně manželství rodičů rozvádí, to je za 9 let od podání návrhu.

Tomáš celé toto dlouhé období sporů rodičů přečkal s výborným prospěchem ve škole a bohatou zájmovou činností, ale i výchovnými problémy ve škole. Tomáš úspěšně vystudoval osmileté gymnázium, po kterém plánoval studium na vysoké škole.

Závěr

V této práci jsem se zabývala způsobem zjišťování názoru dítěte během soudního řízení a otázkou, zda vyjadřuje názor dítěte objektivní skutečnost. Také jsem se zaměřila na to, zda lze názor dítěte ovlivnit a jak toto ovlivnění rozpoznat, případně mu zabránit.

Studium odborné literatury i prezentovaný příklad z praxe mě vedou k názoru, že výpověď dítěte je velmi křehká záležitost. Z legislativy a odborné literatury bylo zjištěno, že dítě má právo být informováno o podstatných záležitostech, které se ho týkají i právo být slyšeno a vyjádřit svůj názor. Z prezentovaných nálezů ústavního soudu, Evropského soudu pro lidská práva i stanovisek veřejného ochránce práv je zřejmé, že respektování tohoto práva dítěte je nutné důsledně dodržovat, aby bylo zachováno právo účastníků řízení na spravedlivý proces.

Další rovinou zkoumaného problému je věk dítěte. V zákoně je nově stanoveno, že dítě starší dvanácti let je schopné informaci přijmout, vytvořit si názor a ten sdělit. Dle zjištění z odborné literatury, převážně vývojové psychologie, je patrné, že dítě v tomto věku je již emočně vyzrálé, je schopné chápat a interpretovat emoce jiných lidí. (VÁGNEROVÁ, 2012, s. 306-7) Oproti tomu jsou děti přibližně od dvanácti let méně věrohodné vlivem citové a emoční nevyrovnanosti v době dospívání. (MOTEJL et. al., 2007, s. 63) Z důvodu těchto protichůdných zjištění se mi nepodařilo nalézt dostatek argumentů pro přijetí nebo odmítnutí věkové hranice dvanácti let, kdy zákon předpokládá, že je dítě schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit.

Další zkoumanou oblastí této práce jsou nejrůznější formy ovlivňování dítěte. V této souvislosti psychologové zmiňují především korumpovatelnost, vydíratelnost a programovatelnost dítěte. V literatuře jsem nenalezla přímou souvislost mezi uvedeným ovlivňováním dítěte a jeho věkem. S programovatelností člověka se můžeme setkat i v dospělém věku například v souvislosti s působením nejrůznějších nedemokratických politických hnutí a náboženských sekt.

V příkladu je uvedeno, že Tomáš ve věku pěti a půl roku údajně matce řekl, že jí dá „přes hubu“ a že má umřít. Je toto skutečný názor pětiletého dítěte? Jsem přesvědčena, že ne. Myslím, že je to interpretace pohledu otce na aktuální situaci u nich doma. Tomáš se zachoval přesně podle „scénáře“, jak je uvedeno v kapitole

3.3, kde je popsána rozvodová válka mezi rodiči. Tomáš se přidal na stranu otce, který je „silnější“ a může mu tím z pohledu malého dítěte zajistit větší pocit bezpečí. Otec svoje dominantní postavení ještě utvrzoval tím, že si syna „kupoval“. Tuto strategii používal dlouhodobě a cíleně. Toto korupční jednání otce se odráží ve výrocích i chování Tomáše, například v pěti letech říkal, že mu otec vše koupí; když byl Tomáš s matkou v akvaparku, odmítl se koupat, že s otcem v zahraničí je to lepší. Tento přístup otce je také patrný v doplnění znaleckého posudku, kdy Tomáš prohlásil, že na něj otec přepíše dům, ve kterém společně bydlí.

V době, kdy otec syna výše uvedeným způsobem značně ovlivňoval, se Tomáš otevřeně vyjadřoval, že chce být s otcem, upřednostňoval jeho materiální zajištění. Jak vyplývá ze zjištění znalce, tak toto jeho verbální přání neodpovídalo jeho vnitřnímu, skutečnému přání, a to zůstat s matkou, mít u ní stabilní domov. Znalec tyto své závěry podložil výsledky psychologických testů založených na projektivních metodách⁴ zkoumání. Tento způsob zjišťování názoru dítěte přísluší psychologovi, který s danými metodami umí pracovat.

Zde vidím rozpor s nálezem ústavního soudu, který upřednostňuje osobní interakci dítěte a soudce.⁵ Domnívám se, že ve výše uvedeném případě by soudce pouze slyšel dítě, jak sděluje, že chce být u otce. Pokud by nebylo nařízeno vypracování znaleckého posudku, neměl by možnost zjistit, že je zde i jiná rovina sdělení, která není na první pohled zřejmá. Lze tedy konstatovat, že rozpoznání ovlivnění dítěte je obtížná záležitost a v komplikovanějších případech přísluší do rukou odborníků z oblasti psychologie.

V této práci jsem se zabývala právem dítěte sdělit svůj názor v obtížné životní situaci, kterou je rozchod rodičů. Popsala jsem legislativní úpravu a vybrané psychologické aspekty, které se zabývají objektivitou dětského sdělení.

Ze zjištěných skutečností je patrné, jak je dítě křehké a snadno zranitelné. Je důležité, aby své dítě chránili především jeho rodiče. Právě rodiče mohou svým nevhodným přístupem k dítěti a konfliktem mezi sebou, způsobit svému milovanému dítěti mnoho trápení. Jsou to situace, kdy nejsou rodiče z různých důvodů schopni se

⁴ Jak píše Novák „výhodou projektivních metod je jejich neprůhlednost. Zkoumaná osoba neví, co o sobě psychologovi svou odpovědí sděluje.“ (NOVÁK, 2013, s. 18)

⁵ „Pokud totiž názor nezletilého dítěte vnímá soudce vlastními smysly, eliminuje se riziko dezinterpretace názoru nezletilého dítěte třetí osobou, jsou tak dány větší garance objektivního posouzení názoru nezletilého dítěte.“ (I. ÚS 2661/10, 2010)

v zájmu svého dítěte dohodnout, kdy proti sobě rodiče urputně bojují a dítě se snaží získat na svoji stranu. Za takové situace nastupuje role státu a jeho institucí, které mají za povinnost se za dítě postavit a hájit jeho práva. To však je třeba dělat velmi citlivě a ne se striktně držet litery zákona či předpisu a nehledět na individuální zvláštnosti každého dítěte. Je důležité dítěti poskytnout oporu, ujistit ho o tom, že je jeho názor důležitý, ale současně mu neslibovat zázračné vyřešení všech jeho přání a problémů, se kterými se setkává.

Doufám, že tato práce přispěje k lepší orientaci v dané problematice, čtenářům poskytne nové úhly pohledu při práci s dětmi a objasní jim mnohé „nepochopitelné“ reakce dětí v zátěžových situacích spojených nejen s bezprostředním rozchodem rodičů, ale i v období, kdy je již zdánlivě „vše vyřešeno“.

Citovaná literatura

BAKALÁŘ, E. D. NOVÁK a R. A. WARSHAK, 2008. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem: Tři studie problému*. Praha: TRITON.

ČÍRTKOVÁ, L., 2010. Výslech dítěte a jeho úskalí. *Právo a rodina*. Praha: Linde, č. 3, s. 9-12.

MATĚJČEK, Z., 2008. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál.

MATĚJČEK, Z. a Z. DYTRYCH, 2002. *Krizové situace v rodině očima dítěte..* Praha: Grada.

MOTEJL, O. et al., 2007. In: *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Rodina a dítě*. 30. 11. 2007 [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Rodina_a_dite.pdf

NAVRÁTILOVÁ, J., 2011. Proces posuzování životní situace jako zdroj ohrožení dítěte (faktory ovlivňující posouzení *Sociální práce/Sociální práca*. Asociace vzdělavatelů v sociální práci, č 2, s. 40-55.

NOVÁK, T., 2009. Je dítě schopné odpovědět na otázku "koho máš raději?" *Právo a rodina*. Praha: LINDE, č 9, s. 10-13.

NOVÁK, T., 2010. Kdo lže, ten krade? To by bylo příliš jednoduché! *Právo a rodina*. Praha: LINDE, č 4, s. 10-13.

NOVÁK, T., 2012. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada.

NOVÁK, T., 2013. *Znalecké posudky dětí pod drobnohledem*. Praha: Linde.

NOVOTNÁ, V. a E. BURDOVÁ, 2007. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář*. Praha: LINDE.

SAKAŘ, P., 2012. Rozvodová válka. *Psychologie dnes*, č 10, s. 56-59.

SEDLÁČKOVÁ, M., 2014. I. ÚS 3304/13 Dětem musí být umožněno účastnit se řízení, která se jich týkají. In: *Ústavní soud* [online]. 28. 2. 2014 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: http://www.usoud.cz/aktualne/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=2313&cHash=dd895e20e592875c82f090a5210f3aa9

ŠIŠKA, J. a C. LATIMIER, 2011. Práva dětí s mentálním postižením v České republice v kontextu Úmluvy o právech dítěte OSN. *Sociální práce/Sociální práca*. Asociace vzdělavatelů v sociální práci, č 2, s. 105-19.

VÁGNEROVÁ, M., 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.

WARSHAK, R. A., 2003. *Rozvodové jedy*. Praha: TRITON.

I. ÚS 2661/10, 2010. *Ústavní soud* [online]. 2. 11. 2010 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/Results.aspx>

I. ÚS 3304/13, 2014. *Ústavní soud* [online]. 19. 2. 2014 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/I_US_3304_2013.pdf

III. ÚS 3363/10, 2011. *Ústavní soud* [online]. 13. 7. 2011 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/Results.aspx>

MZV. Rozsudky Evropského soudu pro lidská práva. In: *Ministerstvo zahraničních věcí* [online]. [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/coe.strasbourg/cz/ceska_republika_a_rada_evropy/rozsudky_evropskeho_soudu_pro_lidska/index.html

Nový občanský zákoník: Legislativní proces - důvodová zpráva, 2012. In: *Ministerstvo spravedlnosti* [online]. 3. 2. 2012 [cit. 2013-05-27]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, 2007 [Rozsudek Havelka a ostatní proti České republice] [online]. 21. 8. 2007 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://www.poradna-prava.cz/folder05/Havelkovi-rozsudek.pdf>

Postavení a pravomoci Ústavního soudu. *Ústavní soud* [online]. [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://www.usoud.cz/postaveni-a-pravomoci/>

Sdě. č. 104/1991 Sb. Úmluva o právech dítěte. [cit. 2012-11-18]. Dostupné z: systém ASPI

Veřejný ochránce práv. *Veřejný ochránce práv* [online]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/verejny-ochrance-prav/>

Zák. č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník. [cit. 2013-06-29]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/NOZ%202012+obsah.pdf>

Zák. č. 94/1963, o rodině. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: systém ASPI

Zák. č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: systém ASPI